

„БУДВАНСКИ АНАЛИ“ КРСТА ИВАНОВИЋА

Крсто Ивановић је, поред осталих дјела, написао и Анале Будве, који нијесу никад објављени. Оригинална тог дјела изгледа више нема. Сачувао се један препис из 1898. године. Исте године послао је тај препис Будванин Паво Микула уреднику часописа »Rassegna Dalmata«, који је излазио у Задру, и замолио га да га објави. Анале часопис није објавио, већ је препис најприје доспao у књижницу бившег Намјесништва у Задру, а сада се чува у Државном архиву у Задру. Препис има много погрешно преписаних ријечи и непотпуних или изостављених реченица. На крају преписа је назначено да оригиналу недостаје свршетак. Колико садржаја Анала недостаје — из преписа се не може установити. Међутим, из насловне стране једног преписа, за који смо накнадно утврдили да постоји у Архиву Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу, проистиче да су Анали Будве Крста Ивановића били подијељени у три књиге. Прва књига говори о поријеклу Будве, владарима које је она упознала и повластицама које је уживала за вријеме Млетачке Републике. Друга књига описује цркву св. Ивана, остале црквице и побожности. Трећа књига садржи опис ношње Будвана, њихове обичаје приликом рођења, свадбе и смрти, као и опис свечаности током године. Препис је старији од задарског, јер припада Кукуљевићевој збирци. Има мање погрешака и мањкавости од задарског, па је стога корисно послужити да се разјасне и попуне нека мјеста у задарском препису.

Из забречког преписа, који садржи 35 првих поглавља прве књиге, такође се види да је прва књига Анала имала 46 поглавља и да је преписивач задарског преписа од првих 36 избацио 20, а 15 намјерно испустио. Из садржаја поглавља прве књиге даље се види о чему говоре остала поглавља која не садржи ни један ни други препис. То су поглавља у којима се описује: како је Будва 5 пута страдала од пожара; како је Млетачка Република рестаурирала Будву и тиме допринијела њеном угледу и њеним интересима; како се 1648. године Констанцо Пезаро, изванредни провидур за Котор и Албанију, утаборио у Будви да одатле предузме освајање Бара и какав је у томе имао успјех; како се 1649. године Лунардо Фосцоло, пуномоћник св. Марка и генерални провидур за Далмацију и Албанију, учврстио у Будви да се одатле покрену у инвазију Албаније и освајање Рисна; како

је млетачком генералу приликом уласка у будванску катедралу одржан говор, у коме су истакнуте његове побједи по Далмацији; како је у тадашњем рату између Републике и Турака Будва послужила као склониште Паштровићима, Маитинима, Поборима, и Прбљанима и како су се одипрали догађаји на праници; како су Будвани у том рату више пута морали узети оружје, услед напада непријатеља на сусједе; како су 1650. године слављена вјенчања између племића и плучана под руководством општинских судија; како су судије изабрани од странака у Будви уклањали неслоге и стишавали непријатељства и како су испуњаване обавезе које произлазе из кумстава и побратимстава.

Поглавља која су у задарском препису испуштена односе се на стару повијест Будве до њене предаје Млетачкој Републици. У тим поглављима писац на основу тада раширених генеалогских комбинација о поријеклу народа утврђује поријекло Будвана, почевши од Јафета, сина Ноевог, из Библије. Затим говори о владарима којима је Будва била потчињена. У излагању ове старије повијести Будве писац се као извором готово искључиво служи Орбинијевом књигом »Il regno degli Slavi«. Како су то познате Орбинијеве теорије, без научне подлоге, то нема сврхе да се та поглавља преведу. Тим мање што је о Орбинијевој повијести српских владара (Немањића, Бранковића, Балшића итд.), која се у Аналима најопширније обрађује, код нас доста писано и што у тим поглављима нема података који се на Будву непосредно односе, па стога њеној повијести ништа не доприноси.

У дијелу Анала који је преведен описује се изглед и положај града Будве и њене околине, уз кратак осврт на привредне прилике и друштвени састав становништва. Затим се описује административно уређење општине и, најзад, догађаји из прошлости у којима су се Будвани прославили. О поријеклу Будвана говори се само онолико колико садржи задарски препис.

Из описа града произлази да је свака кула будванских зидина, попут оних у Дубровнику и другим градовима, имала своје име. Чудно је то што су та имена у народу заборављена. Даље се види да је у доба писца уз каштел постојао и један оградањени простор, звани Барбакан, који је служио за повлачење у случају потребе. Тај оградањени простор као посебан објект више не постоји. Може се претпоставити да је стање каштела битно измијењено када је 1836. године Аустрија на томе мјесту саградила касарну. Писац на више мјеста истиче слабости зидина. Да су будванске зидине често страдале и да се потреба њихове оправке непрекидно наметала види се и из више наредба млетачке власти, објављених уз Будвански статут.¹ Прва наредба дужда Франциска Фосцарија из 1442. године, након предаје Будве Мле-

¹ III. Љубић, *Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae et civitatis et insulae Lesinae. Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*. JA, 1882—83, 3.

тачком Републици, односи се баш на поправку и појачање зидина. Из ове чињенице може се закључити и то да будванске зидине потичу из ранијих стољећа, а не, како неки тврде, из XV вијека. То је уједно доказ да је Будва, за вријеме док је била под влашћу Млетачке Републике, много страдала од напада Турака. У уводном дијелу једне представке² дужду за признање ранијих привилегија, у коме се Будвани позивају на страдања у међувремену од предаје Млетачкој Републици, нарочито се истиче општи пожар који су 1571. године проузроковали Турци. Реституција Будве коју писац спомиње сигурно се односи на овај случај. То се види из чињенице што је дужд Моцениго једном наредбом из 1573. године за реституцију зидина и каштела пострадалих „од бијеса турског“ одобрио износ од 2.000 дуката и посебна средства за дрвену грађу и друге потребе. Толика средства Млетачка Република није никада, ни прије ни после тога, одобрила Будви. Из пописа представника Млетачке Републике у Будви, који је такође објављен уз Статут, види се да је млетачки представник Augusto Pasqualigo 1751. године напустио дужност и побјегао из Будве.³ Да је Будва много страдала од пожара види се и из тога што су стари Будвани одржавали посебне побожности према св. Антуну „од огња“.

Будвани су за вријеме напада често страдали и због тога што је редовна млетачка посада у Будви бројила свега око 50 људи. Уз војнике Талијане, у саставу посаде се увијек налазило и неколико страдиота. То су били Грци и Албанци у служби млетачке државе, обично лако наоружани коњаници. Назив су задржали по једном крају у Рачкој из кога су првобитно потекли. Само у изузетним случајевима Млетчани су посаду повећавали и слали пар ратних бродова да појачају одбрану утврђења. Стога су главни терет одбране сносили сами Будвани, који су, према једној наредби дужда Francisca Eritia из 1633. године, били обавезни да у случају потребе сви бране град и подручје општине. У ствари, као што се то види и из ових Анала, они нијесу бранили само Будву и њено подручје, већ и друга подручја под млетачком државом.

Као што је познато, Будва је више пута страдала и од потреса. Црква св. Михајла под Мопреном, која се у Аналима спомиње, према усменом предању страдала је од великог потреса 1667. године. Трагови ове грађевине виде се и данас.

² Trattii storici di Perasto e Budua. Архив Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу, II, д. 52.

³ Из споменутог пописа види се да први млетачки племић, који је био постављен за кнеза у Будви, Luca de Canal, који се у аналима спомиње, вјероватно због тешких прилика није никад ни стигао у Будву. Последњи начелник Будве Andrea Pasqualigo остао је у Будви све до пада Републике 1797. године, а када је отишао предао је власт црногорском митрополиту Петру I.

Сасвим је сигурно да се стара Будва налазила око брда Спас, јер то потврђују не само оне ископине које писац спомиње већ и све оне до којих се дошло послје њега. Тако је Антон Којовић,⁴ будвански хроничар, забиљежио да су 1805. године у Господштину на имању Ђуда нађени трагови римских грађевина с предметима као што су високе жаре (амфоре) и стаклене посуде необичних облика. Према биљешкама Пава Микуле,⁵ 1856. године су на истом подручју (Господштина — Бражђе) на имању Бечић — Клапавица пронашли сличне предмете. Из једног пронађеног каштелла 1855. године саграђена је крстионица у цркви св. Ивана. У Будви се прије педесетак година још увијек причало како је сада већ изумрла племићка породица Иваниш, приликом неке градње, на свом имању нашла под земљом једну готово сасвим очувану кућу с фрескама. И у Будванском пољу је, за вријеме радова на регулацији потока Грђевица, пронађен један мозаик. На мјесту које се и сада зове „Фратарске њиве“ (јер је ту био самостан) сељаци су, копајући, нашли већу количину старог новца, за који се поуздамо зна да је био римски, јер су многи имали прилике да га виде. Из тога би се дало закључити да се стара Будва протезала и у Будванско поље.

Када је ријеч о траговима старе Будве, ваља споменути да су на почетку пута Будва — Котор, близу мјеста гдје се сада налази кућа Медина, била једна велика врата с остатком дебелог зида у облику славолука. Како је тај зид одавао утисак да је старији од будванских бедема, говорило се да су то врата старе Будве. Та су врата срушена за вријеме првог свјетског рата, али би се по дијеловима зида, који се још увијек налазе у земљи, могло установити из које епохе потиче та занимљива грађевина.

Треба истаћи да се на подручју Спаса и у Будванском пољу није никад ништа истраживало, нити је ономе што је случајно нађено посвећивана икаква пажња. До сада је једино будванска некропола, која се такође налази на подножју брда Спас, стручно истраживана.

Нова Будва, тј. она унутар зидина, вјероватно је настала од каштелла као почетног језгра, јер се то исто догодило и с неким другим градовима дуж јадранске обале.

Највећи дио Анала прве књиге односи се на описивање административног уређења будванске општине. Овај дио писац је најдетаљније обрадио. То је и разумљиво, јер је он, док је био нотар и канцелар у Будви, преписивао Статут и привилегије, па се при том са њиховим садржајем добро упознао. Изгледа да све копије Статута, којима располажемо, потичу од једног преписа оригинала, који је извршио Ивановић. На административно уре-

⁴ Антон Којовић: *Annali di Budua*, рукопис; чува се у жупном уреду католичке цркве у Будви.

⁵ Паво Микула: *Дневник Будве од 1843—1912. године*, рукопис, приватно власништво.

ђење општине будванске, које писац описује, овог пута се нећемо освртати, јер је оно садржано у Статуту, привилегијама и наредбама, које је на талијанском и латинском језику објавио Ш. Љубић.⁶ Једино је потребно истаћи да закључци писца у вези с овим нијесу објективни. Као велики поклоник млетачке државе, Ивановић непрекидно наглашава великодушност Републике у давању повластица и материјалне помоћи Будви. Међутим, истина је супротно: млетачка власт је непрестано сужавала ранију аутономију и повластице које је Будва уживала под српском државом. Да би истакао власт Великог вијећа, писац нарочито истиче случај несугласица између племства и туча у вези с опростом о Госпи од Кармина, када је Велико вијеће донијело обавезну одлуку. Из овог се примјера види о каквим је проблемима Велико вијеће могло да одлучује. Писац у Аналима на више мјеста истиче како се млетачка држава одрекла неких пореза и препустила их Будви и какву је то корист и помоћ представљало за будванску општину. И поред тога, Marin Bizzi, надбискуп барски са сједиштем у Будви, у свом извјештају⁷ (1610. године) папи Павлу V описује сиромаштво града и биједно стање цркве св. Ивана, које је затекао када је 1608. године дошао у Будву. У извјештају каже да Будва у то вријеме није имала средстава ни да плаћа учитеља, а бискупа је изгубила стога што није имала чиме да га издржава.

По свом саставу, тадашње друштво у Будви, као и свуда, било је класно. Ивановић становнике општине дијели на племиће, који су имали власт, и туч, који није имао никакве власти. Пучане, опет, дијели на прађане и сељаке. Племство је, вјероватно, и у Будви настало као и у неким другим правовима Далмације. Припадници угледних породица бирани су првобитно од народне окупштине за чланове вијећа. Касније су те породице присвојиле право да њихови чланови по рођењу буду чланови вијећа, да се као такви сматрају племићима и да одлучују о пријему нових породица у састав властеле.

Из података о племићким обитељима види се да се неколико таквих породица доселило у Будву из Смедерева. То се вјероватно дешавало за вријеме српске државе, а нарочито док је Будвом, непосредно прије Млечана, владао деспот Ђурађ Бранковић звани „Смедеревац“. Племићке обитеље, које се спомињу у Аналима, све су изумрле. А од прађанских, које се у Аналима набрајају, постоје још само Антониоли. Подаци о будванским обитељима могли би се допунити старим исправама које још постоје, као и матичним књигама католичке жупе у Будви.

⁶ Ш. Љубић, *Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae et civitatis et insulae Lesinae. Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*. ЈА, 1882—83, 3.

⁷ Ф. Рачки, Извјештај барског надбискупа Marina Bizzia о свом путовању године 1610. по Арбанашкој и старој Србији, *Старине ЈА*, 1880, 20.

Подручје општине будванске у доба писца било је врло мало. Раније шире границе о којима писац говори, а које се спомињу у потврди султана Бајазита, нијесу јасне.

Штета је што *Анали* нијесу сачувани у цијелости, а нарочито они дијелови у којима писац као савременик описује прилике и догађаје.

Без обзира на недостатке, *Анали* Будве Крста Ивановића, иако непотпуни, представљају користан прилог, како за познавање ондашњих прилика у Будви тако и личности писца, па сма-трамо оправданим донијети их овдје у оригиналу и у нашем преводу.

Никола Вучковић

ANNALI DI BUDUA

1650.

di Don Christophoro Ivanovich nobile canonico e
publico precettore d'essa città di Budua

CAPITOLO PRIMO

La città di Budua, benchè picciola di circuito delle mura, ma grande d'honorata fama e di valore, si trova situata a lito di mare con una posizione non meno nobile, che d'una soave e allegra aria, molto conferente alla salute humana. La circonda d'ogni lato il mare, fuori di passa 100 in circa dalla parte di maestro, ove ha agresso di terra ferma, e si conserva tutta cinta di mura. In alcune parti ha una debolissima fabrica per le mine e incendiî più volte provati come con la continuatione di questa cronica si bocherà d'ogni particolare.

Ha questa città verso terra ferma due bastioni, un Gradenigo verso tramontana e l'altro sopra beccaria verso ponente, che difendono, non solo coltrina d'essa terra ferma, che ha la fossa proporzionata dinanzi, ma anco la campagna che sta opposta.

La muraglia d'ogni intorno è fiancheggiata ben spesso, e verso levante ha il suo torione detto Repeno che difende il porto e fiancheggia d'una e l'altra parte le mura; non ha però dapertutto il marchiapie perchè non sono dapertutto doppie le mura. Il suo castello, che è fabricato anticamente sopra un scoglietto della parte di mezzogiorno colle mura alte e terra pianata a sufficienza, possiede magazeni di monitione necessaria, cisterne, forni ed alloggi così per il publico rappresentante come per i soldati.

Questo castello ha unito a se dalla parte di settentrione il recinto nominato Barbacano, fatto per una gagliardissima e sicura ritirata nel caso della caduta della città. Questo recinto ha verso ostro un bastione, quale oltrechè fiancheggia la coltrina verso oriente, deffende bravamente la campagna anco il porto. La città ha canoni e petriere sufficienti per la difesa della piazza. Ha una collina nominata S. Giorgio ed un monte S. Salvatore, che gli stanno a opposto verso maestro e minacciano nell'attaco molta molestia abbenche siano discosti della città e suo castello. Li domiciliî entro la città sono di positivo lavoro causato da spessi incendiî.

Prima aveva Budua quattro porte; cioè quella di terra ferma verso l'occidente, l'altra alla marina, (detta Pisana) verso settentrione,

terza la Pisanella verso l'oriente, quarta detta Murava verso meridiano, le quali due ultime furono murate nell'ultima guerra.

Il publico representante, che viene spedito dal Maggior Consiglio della Republica Veneta al governo e regenza dalla città di Budua, prima s'intitolava conte e capitano; hora podestà che ha la corte pagata: un cancelliere e due ufficiali con due fanti di sanità. Giudica in civil e criminale. Fino ducati 100 si divolve l'appelatione dinanzi il rettore e proveditore di Cattaro; fino ducati 200 dinanzi providitore generale di provincia che 10 giudicano innappelabiliter e di maggior summa dinanzi il medesimo providitore generale, over Venezia. Vi è una Cancellaria Pretoriale dove sono anotate le sentenze e tutti altri atti come viene esser costumato in ogni altro luogo di provincia. Nel presidio assiste di continuo una compagnia di 25 fanti italiani, due capi bombardieri con dodici scolari, medico, maestro di scuola, salinaro, tutti salariati e pagati in Camera di Cattaro. Ha il fontico di biave amministrato dal podesta e aggenti della Comunità mediante il quale si mantiene continuamente la vendita di pane a scaffa per beneficcio della poverta, militie e forestieri. Sono nella città alcune cisterne d'acqua provana ed alcuni pozzi d'acqua viva che in bisogno servirebbero per beversì havendo alcune radici di acqua salsa.

In faccia della città dalla parte di mezzanotte vi è una nobilissima benchè picciola pianura fruttifera e amena che vignata butta più che seminaria. Dalla parte del monte coltivata è la pianura per lo più con la densità d'olivieri.

Intorno il sopra nominato S. Salvator monte appartenente alla Comunità di Budua, s'attrovano diverse case di particolari, habitate da contadini, estendendosi hora la giurisdizione in un angustissimo distretto per l'usurpationi fatele nelle guerre. Il distretto di Budua si estende dal fiume Bielaustiza, così detto, fino Prievor, restando sotto questo distretto la viletta di Seoza posta sotto il monte S. Salvatore dala parte di Jasi. Dal mare poi ha gli suoi confini da Ponta-negra fino le Bocche di Cattaro.

L'acqua che serve ad uso di Budua per bere e dolcissima e saponita, d'estate fresca e d'inverno calda; discosta dalla città mezzo miglio incirca presso un ponte, ove si suole mattina e sera sedere per diporto di patrioti e forestieri. Questa acqua ha la sua origine nel monte opposto S. Salvator. Non è nociuta dal veneno. Gli abitanti della città la portano per il bisogno da bere mattina e sera nelle zarette di terra, così da garzonetti e putte come da donne.

La città da se stessa è mercantile poichè concorrono le mercantie d'Albania turca, particolarmente per essere essa città la più vicina al Turco e li paesani procurano procacciarsi il vito con la navigatione e traffichi continui di ciò più d'ogni altra cosa diletandosi.

Li confinanti del distretto di Budua sono: Pastrovichi, Maini, Pobori e Zuppa; di sopra verso settentrione Montenero paese ampli-

ssimo soggetto al Turco. Da questi luoghi concorrono mangiative secondo le stagioni con carnazzi domestici e selvatici, con prezzi buonissimi e con molta abbondanza. Ha anche questo concorso di mercato il giorno di Domennica in qual occorre quasi prendere il necassario bisogno per tutta la settimana mentre altri giorni poca roba si vede venire. L'oglio, vino e pane puoco si cava dalla campagna perchè non suplisce per tutto l'hanno onde è necessario portare queste provisioni d'altrove. L'oglio e formento si ricava per lo più d' Antivari, d' Albania e da Pastrovichio, il vino da Dalmatia o Puglia.

Dalla parte d'oriente ha Budua dirimpetto un scoglio del circuito di due miglia buoni ed è della città. La terra dello stesso è molto frutifera e fertile ma poco coltivata, essendo soggetta a danni d'ogni naviglio forestiero che capita. Ivi vi è continua mediocre pescagione di diverso pesce con l'amo però d'estate. Principiando dal mese di maggio fino a settembre si fa quella di sardelle con alcune tratte che tal anno ne fanno considerabile pesce. Vi sono in essa città riscossioni del dazio del vino che va nella Signoria, quello del trentesimo, metà del quale è della Comunità e l'altra della Catedrale che è San Giovanni Battista; del pane che si vende dal pistore a soldi quatro per staro e quello della beccaria tutti donati alla suddetta Comunità per l'occorenze de bisogni della stessa e s'incantano dal podesta e aggenti della Comunità prefata di Budua la quale ha unico consiglio che tutto fa e delibera a benefizio decoro universale di tutte l'occorenze.

Li consumi d'essa città con ogni altra cosa che manca d'informatione si comprenderano nel progreso del volume.

Come Budua prima si nominava Butama ma non era situata ove al presente si trova ma per costera di San Salvator.

CAPITOLO SECONDO

Budua, come si deduce dall'opra d'abbate Orbini già di sopra citato, come scrive Volaterano, anticamente fu chiamata *Butama*. Questa *Butama* allora era situata a modo d'un borgo per la costera del monte San Salvatore cominciando dall'acqua detta Topliš e si stendeva fino il luoco che si chiama Gospoština cioè ove era la chiesa della Madonna con il settimo d'entrata; dove hoggi si conservano i vestiggi delle fabriche d'essa chiesa. Ne vi è pastinazione, che si facci per quella costa, dove non si trovino sotterate collone marmoree e lapidi con diverse pietre mosaiche, con epitafi antichissimi e con lettere a noi ignote et il prefatto settimo hoggidi è annesso al canonicato ovver prebenda intitolata Santa Maria del Castello per essere trasportata essa chiesa, doppo edificata essa città, nel castello.

Come Butama sia trasportata ove è al presente detta Budua.

CAPITOLO TERZO

Si può credere che Butama sia stata così lungo tempo; ma perchè nelli tempi antepassati vi si provavano più spessi saccheggiamenti e rubberie da corsari particolarmente nei luoghi vicini al mare, habbino poi preso migliore spediente di assicurare luoco più avvantaggioso alla difesa. Furono primi alcuni calogeri ovver preti di rito greco, qual in quel tempo tenevano queste genti di Butama, li quali comminciarono fabricare con il comodo di scoglietto vicino un monasterio con farvi anco una rocca con volto, come hoggidi si vede in castello. Essa rocca domina con altezza il tutto da parte verso levante per servire ad una ritirata nell'evento di rapine e saccheggiamenti con qual principio si divenne al total trasporto degli abitanti con le loro case sotto il monasterio e rocca detta, fabricando e fortificandosi secondo la possibilità lo permettea, in giusa che con la continuatione di fabriche ridurono il luoco in alto di buona difesa cosichè la nominarono Budua come hoggidi è chiamata.

Discendenza dei Buduani.

CAPITOLO QUARTO

Sono diversi autori che lasciarono memoria in scritto che li discendenti e posterì di Giaffetto terzo figliuolo di Noe furono Slavi, quali discesero e si dilargarono per il mondo dalla Scandinavia la quale describe Plinio nel quarto libro delle isole del mare baltico.

La discendenza dei Buduani essendo la città loro anticissima si può ritraere dagli Slavi e Gothi che possedevano questa parte della presente Albania. Dunque discendenti de popoli gloriosi che sono Slavi! Il loro linguaggio slavo sarebbe sufficiente prova di questa verità, se li tempi abbenchè rimoti, non avessero sostenuti le sue storie per infinita quantità d'anni. L'istoria vuole che questa lingua sia introdotta da Slavi in queste parti ove è Budua presentemente nell'anno di nostra salute 608. Essi adoravano in quei tempi Dio Giove. A quello sacrificavano buoi et altri animali diletandosi ancora adorare le nimfe e nell'anno di nostra salute 886 fu convertita alla fede cristiana.

Come anticamente li Romani signoreggiavano queste parti.

CAPITOLO QUINTO

Scrivono diversi autori tra quali Albano e Orbini che prima che venissero i Goti e Slavi Budua fu signoreggiata dalli Romani et vi furono molte collonie romane in queste parti, tra l'altre Risano

collonia delli Romani e Drivasto Camera delli Romani, essendo stati molti altri luoghi a loro soggetti.

Nel tempo di Cirillo che convertiva le popolazioni di Thessalonia e Sallonichi alla fede cristiana nell'anno di nostra salute 886 sotto il Papa Steffano, prima si dessegnarono per tutto l'Illirico le metropoli e suffraganee chiese, restando allora il vescovato di Budua, come dice Orbini nella Istoria di Slavi, sotto l'arcivescovato di Dioclea qual luoco è sopra Antivari qualche giornata distante al presente. Di questo anno Budua conobbe ecclesiastico con titolo di vescovo suffraganeo. Sotto il decimoterzo vescovo di questa città Paulimir abbneggiarono e distrussero li Saraceni tutta la Dalmazia e le città maritime, nelle quali occorenze anco Budua resto depredata.

Come li Buduani si dedicarono 1442 volontariamente sudditi alla Republica di Venezia con leggi che godeano sotto Giorgio Despot.

CAPITOLO SESTO

Partito che fu da queste parti Giorgio Despot ultimo signore di Servia, Zenta e Budua con l'inbarco fatto sopra una galera ragusea alla spiaggia di Budua sotto il ponte e passato per via di Ragusa in Ungheria, i Buduani s'attrovarono senza governo; onde considerando l'integrità e la giustizia della Republica di Venetia, da cui li potentati del mondo prendono il metodo di retto e buon governo, rissolsero con la resa volontaria ricovrarsi sotto l'alli potenti della Republica Veneta; e segui la detta deditioe spontanea d'essa città di Budua sotto il primo agosto 1442 dinanzi Ludovico Loredano, allora capitano generale, Marco Zeno provveditore straordinario in Albania e Pietro Dalmario provveditore in Cattaro, che fu accettata ed adnessa per nome della suddeta republica con tutte le leggi che essa città godea sotto Giorgio Despot che erano uniformi con quelle della città di Antivari con essersi puoi stata approbata e coratificata l'amministrazione ed abbracciamento dalla sovrana autorità dell'Eccelso Senato sotto il 20. ottobre 1465 nel Privilegio della spectabil Comunità che principia: Christophorus Mauro Dei gratia Dux Venetiorum etc: Nobilibus et sapientibus viris Luce de Canali de suo merito Potestati Buduae etc., registrato nel principio del Summario di Privilegi.

Come dall'anno 1442 li 4 dicembre fu destinato dalla republica per podestà un gentilhommo della Signoria in Budua con cancelliere e quatro officiali di corte e due fanti di sanità.

CAPITOLO SETTIMO

Doppo che Budua si diede alla Republica Veneta sotto il Francesco Foscari Doge di Venetia fu destinato al governo e regenza di

Budua un gentilhomo della Signoria. Questo s'intitolava conte e capitano come si vede nelli volumi d'essi gentilhomini nell'ufficio della Cancelleria Prettoria; hora podestà e governa secondo le forme solite nelle città di Dalmazia. Giudica in civile e criminale pero fino ducati 100. L'appellatione si divide al rettore e proveditore di Cattaro. Fino ducati 200 al proveditore generale con habiltà a pottersene appellare allo magistrato di Venetia ovvero alli medesimi magistrati di Venetia. In civile giudica con quatro giudici della Comunità di Budua suddetta che hanno per legge municipale questo Jus in ciò. Et ha (il) conte con certo riconoscimento di publico stipendio un canceliere, quatro suoi ufficiali, due fanti di sanità per terra ferma e marina tutti pagati nella Camera di Cattaro ove sono descritti li sudetti curiali.

Il publico destinò ancor alla custodia della detta città fanti italiani 25, li quali e di giorno e di notte assistono alle guardie in castello e corpo di guardia di terra ferma e vi aggiunse un capo bombardiero et monitionere per rispetto d'artiglieria che andava ponendo in castello predetto e anco, sia la città sinistrina al Turco, sogietta alle molestie de confinanti, vi spedirono anco quindici stradioti li quali hebbero cura a diffendere la campagna da qualsiasi insulto d'essi confinanti per la sicurezza di Buduani suddetti.

Come Budua aveva prima il suo confine da fiume Becich stendendosi a Tre Studenzi, Colieso, Mastori et a Giurgevac, che si shiama Chiesa, sino Drenovstiza, e da li sopra il mare a Piera Rossa.

CAPITOLO OTTAVO

Nell tempo che Prelimiro Vigesimo, secondo successore del Duca Ostriolo di Gotti, signoreggiava questa, parte, come si dice hebbe quatro figli Hualimir, Boleslavo, Dragislavo e Svevlado e come si legge fece alli detti figli la divisione e fece trovare a Hualimiro la Zenta con tutti li contadi sotto quali vi era anessa anco Budua, quale haveva il suo territorio da fiumera di Becichi, estendendosi alli Tre Studenzi, Colieso sino Drenoustiza e da li sopra il Mare a Piera Rossa da che si vede che è compresa Zavala, Maini, Pobori e la parte di Zuppa fino Drenovstiza era sotto giuriditione di Budua. Ma per la mutatione delle cose del mondo Budua per più guerre restò spogliata da esso territorio il quale, con l'occasione che capitò sotto Budua Bajazit beg con il voivoda e cadi di Scutari, li Buduani con testimonianza data delli vechi circonvicini procurarono ad ogni buon fine far esprimere in un attestato d'esso Beg che tradotto in lingua toscana si trova registrato nel Sumario delli Privillegi della Comunità che è anco fatto per officio della Cancelleria Prettoria ab illis temporibus in maniera che hora è ristretto esso territorio da fiumera Bielaustiza fino Prievor restando sotto distretto la viletta Seoza in quanto di terra e da mare dalla Ponta Nera fino Boche di Cattaro.

Le casate nobili di Budua.

CAPITOLO NONO

Le casate nobili di Budua, le quali governano con varie prerogative e onorevolezze appresso il publico rappresentante, formando essi unica Comunità e unico Consiglio in tutte l'occorenze della città.

Dalla resa felice d'essa città sotto la Republica Veneta, le susseguenti famiglie de nobili son tra vive et estinte.

- № 1. Crimich
 2. Tihmilovich
 3. Drimovich
 4. Bubazi da Sozla
 5. Ivanovich da Cetigne di Montenero
 6. Markovich da Mitrovich da Pastrovichi
 7. Custich da Montenero
 8. Riosa da Pastrovichi
 9. Toccovich da Smederevo
 10. Solimani da Smederevo
 11. Angelovich detto Levarda da Smederevo
 12. Metcovich detto Adami da Smederevo
 13. Medlovich da Smederevo
 14. Badglava
 15. Colich
 16. Ivanisi da Montenero
 17. Bubich da Maini
 18. Miloivich
 19. Spada
 20. Tomini
 21. Radelich da Bielopavlich
 22. Trisoko
 23. Orlich
 24. Turich
 25. Petcovich
 26. Bogliza
 27. Dabutovich da Gradatz
 28. Glava
 29. Milatovich
 30. Saijnovich
 31. Mazuco
 32. Radagli da Zuppa
 33. Miogossich
 34. Scorovivich da Mercoievichi
 35. Crecoivich
 36. Vittomir da Maini
 37. Stagnevich da Smederevo
 38. Babich da Montenero
 aggregate 39. Belafusa — Nobile di Scuttari
 40. Pelesa — Nobile di Alessio.

Come le famiglie sudette de nobili formano due Consigli, maggiore e minore.

CAPITOLO DECIMO

Come si deduce dalla pratica e uso fondato sopra l'esposizione del Statuto della città di Budua, dal corpo delle famiglie nobili vengono formati due Consigli della Comunità uno detto Consiglio maggiore e l'altro detto Consiglio minore.

Il primo constava lià da consiglieri trenta; hora per scarseza di consiglieri di vinti uno; e da questo Consiglio vengono impartite l'honorevolezze d'uffizi e gradi, spedite l'ambasciaterie di Zara o Venetia et si fa anco nelli casi gravi concertenti all'interesse universale. Il Consiglio minore si nella comprata di biave, remissioni di lettere a Cattaro e pure spedizioni d'ambasciatori per Cattaro e quando il caso non sia di certa gravità e si forma da dodici consiglieri soli. Dei due Consigli si legge nel Statuto: del maggiore nel cap. 70 e del minore nel cap. 284.

Come il Consiglio maggiore, che si fa il giorno di San Marco Evangelista comparte l'uffici e gradi speigati nel presente capitolo.

CAPITOLO UNDECIMO

In conformità d'antico costume stabilito sopra il capitolo 70. N. 108 del Statuto si fa il Consiglio maggiore ogni San Marco Evangelista a suono di campana che segue la sera precedente dopo sonata l'Ave Maria e la mattina parimente sonata l'Ave Maria e la terza fiata doppo messa. Con l'intervento del podestà d'essa città si radunano li consiglieri nella sala d'audienza e in quella si fa l'ellectione prima del tratto di balle dal capello con la croce e con balotazione di bosolo intorno portato dal ufficiale di corte. Con maggior parte si creano infrascritti graduali: quatro giudici uno dei quali suole esser elletto dal podestà, tre procuratoti, tre signori deputati alla sanità, un fonticario, un capitano della campagna, tre stimadori della Comunità, tre procuratori della Chiesa Cathedrale e tre procuratori della Madonna in Ponta, ma hora due per chiesa, un tesoriere, il cancelliere della Comunità e due tansadori di spese di processi cosi civili come criminali all'offizio della Cancelleria Prettoria.

Qual obbligo sia di ciaschedun officio suddetto.

CAPITOLO DUODECIMO

Gli quatro giudici sudetti sedono alla banca per giudicare le cause civili presso il publico rappresentante con il voto consultativo. In chiesa hanno i primi luoghi presso il regimento con l'incenso e

pace con tutte le altre preminenze solite godersi anco per tutte le città di Dalmazia esistenti sotto il dominio veneto. Li tre procuratori della Comunità agiustano le misure, stimano li viveri in particolare la carne, che si ammaza per uso di questa città, fanno l'esperienza di calamieri di biave nel fontico e con di quatro sudeti giudici sono chiamati agenti della Comunità perchè loro rappresentano tutto il Consiglio e sono le prime cariche e governano il fontico e i dazii del trentesimo, pane e beccaria, scrivono lettere e quelle aprono e ordinano secondo l'occorenze li consigli che prima si domandano da uno d'essi al rappresentante che non può negarglielo per qualsiasi causa o pretesto. Li procuratori hanno anco l'incombenza di misurare il pane e procurare ogni abbondanza per la povertà. Li signori deputati alla sanità hanno vuoto deliberativo con il podestà suddetto. Il fonticario administra le biave delle quali rende il conto reale e particolare con il saldo intiero alla fine del suo maneggio giusto le regole d'esso fontico fissate nei libri dello stesso ed ha due per cento d'emolumento. Il capitano di campagna custodisce la campagna dal furto e danno e può, trovando danno in detta campagna, al dannificatore far sentire o nella persona o in denaro la pena ed ha emolumenti soldi due par barilla di vino ed del lino il settimo.

Li tre stimadori della Comunità stimano le case con un muratore; oltre di ciò stimano le vigne ed altri beni, havendo di mercede per cadauna stima di vigna o terreno sopra la strada soldi venti per uno, in campagna soldi dieci, a Seoza due e cavallo. Si misura con l'asta di quindici quarti e aste 33 fanno una zappa.

Il cancelliero della Comunità tiene il registro delle parti del consiglio, scrive lettere secondo la deliberatione del consiglio, tiene il conto del fontico e delli dazii della Comunità, con haverne utilità ducati dodici all'anno per capo del Statuto et è esente da datii et ogni altra angaria per cap. del Statuto 53.

Come li giudici in assenza del podestà sono vicegerenti, e nelle fazioni d'arme diretti sopra nobile e popolo tutto con avere il quarto dietro di carne che si ammaza in Budua.

CAPITOLO DECIMOTERZO

Tra le prerogative nominate nel suddetto capitolo, che godono li giudici della Comunità, hanno il jus antico espresso nel Statuto, che ogni volta che il conte o podestà non si attrovi in città rimanga uno dei giudici e dispensa gli ordini in suo nome, tiene le chiavi della città ma però dorme in castello e sovratende in modo che l'attuale podestà con la giudicatura. Li giudici sono direttori delle armi come sopra li nobili come del popolo tutto, dichiarati dal proclamo del podestà nel di 7 giugno 1650 approvato dal proveditore in Cattaro ed Albania. Nei tempi sospetti hanno il jus d'ellégere uno che la sera

batte di ronda a cautione di buona guardia. Hanno d'avantaggio per antica consuetudine di servirsi di carne del quarto da dietro e sono tenuti li beccari e padroni di carne risservare esso quarto a loro dispositione e d'altri agenti della Comunità.

Come il Consiglio maggiore ellege maestro di scuola, medico e organista al domo con essere esso Consiglio unico in essa città e l' suo parere preso con la forma di Statuto è superiore ad ogni altro.

CAPITOLO DECIMO QUATRO

Per particolare publico indulto contenuto nel Privileggio della Comunità del 1626 ha elletione il Consiglio maggiore del medico et per lettere dell'Eccellentissimo provveditore generale in provincia appoggiate in Camera di Cattaro si vede che ha anco l'elletione del maestro di scuola; queste lettere una 1636 et l'altra 1649 copiate si conservano nel Summario delli Privileggi presso la Comunità di Budua. In virtù delle quali eletioni il rettore et provveditore di Cattaro li admette al salario e ciò maggiormente si comproba con la copia del'investitura posta in esso Privilegio che è del 1636 e si trova il documento publico nella Cancellaria ed anco nell'istessa Camera di Cattaro. Ha questo Consiglio maggiore la superiorità nelle deliberationi nell'interesse universal della città e quanto il medesimo delibera, presa la parte a bossolo, si deve osservare da tutti essendo nella città di Budua detto unico Consiglio che quanto definisce in essi affari è perpetuamente osservabile perchè questa superiorità li viene contribuita dal istesso Statuto, confermato dalla Sovrana autorità del Principe ed eseguito inviolabile alla Comunità medesima e in ciò li da l'esempio quando già anni fa nacquero controversie tra nobiltà e popolo per erretione del Indulgenza di Carmini, quale il consiglio deliberò che sia eretta nella Cathedralre. L'organista viene anco eletto dal Consiglio e pagato dalla Comunità.

Le leggi della Comunità comandavano che il consigliere habbia l'età di 20 anni, se la honorevolezza del grado doveva restare valida e sua balottatione fu però coretta con nuovo capo del Statuto Cap: 287 № 439 che prefinisce e ordina in posterum essa età del consigliere d'anni dieciotto perchè in altro modo l'elletione e balottatione da lui si rende per esso Statuto invalida aggiungendosi presso di ciò essersi dichiarata nel Statuto la contumacia delli officii che un giudice di questi anni non può essere fatto del susseguente, ma finita la sua contumacia, e così tutti li altri graduati del consiglio sudetto, Prima quando il numero era sufficiente e molto essa contumacia era d'anni quatro e d'anni anco due, ma l'ultima ordinatione osservata nel uso della Comunità di Budua detta è d'anni un solo fatto a comità e maggiore decoro del suo detto Consiglio per la scarsezza delle sudette cariche.

Come il Principe oltre gratie infinite che largamente ha donato alla Comunità di Budua li ha concesso dazio del trentesimo a metà con la Cathedrale e della stessa Comunità et li datii di pane e beccaria.

CAPITOLO DECIMO QUINTO

Fra molte gratie che ritrovo fatte alla Comunità di Budua dalla publica larga mano, con le quali sicuro eccede a vanto di qualsiasi suddito perchè in molteplicità di tanti privilegi concessi a stessa in tutte le occorrenze non ha riportato mai senza frutto l'istanza che dal riguardo publico non li si sia stata admissa a consolazione universale e solievi. Anco di tutto prudentissimi ha equilibrii e di gratie e di leggi municipali la Comunità suddetta a quali a maggior vantaggio non può certamente applicare ne l'intento, ne de siderio poicchè dalle regole ottime si deduce una felicissima provisione e godimento di rettissimo e giustissimo governo accomodato in tutti i numeri alla sodisfazione comune. Ha conseguito la Comunità suddetta libero dono con pacifico e quieto possesso il dazio del trentesimo il quale aggrava li venditori a contributione di uno per trenta ovvero tre per cento di qualsiasi mercantia che viene condotta a vendersi in Budva e distretto ed i compratori nel caso che estraono dalla città salumi o altra mercantia che si dice frutto della città e suo distretto; il che anco è stato deglosato alli cori competenti di giudicii l'anno 1642 li 14 agosto avertendosi che la limitatione d'esso datio e espressa nel Statuto cap: (?) il quale datio è concesso a la metà con la chiesa cathedrale giachè con quello si servono nei bisogni come si legge nel Privilegio del 1567 li 2 aprile. Ha parimente conseguito in dono alla Comunità suddetta datii di pane che si scode dal giudice del fontico a soldi (?) per staro e quello dalla beccaria che si scode con il pagamento di soldi tre per animale sia o di capri grossi ol altra carne. Il cap: (?) del Statuto insegna quali due datii donafi appaiono nel privileggio del 1573 del di 14 febraio — quali tutti tre datti vengono incantati il giorno di S. Pietro e due feste sussequenti de deliberato al più offerente dal podestà e giudici che appresso esistono et insieme fanno deliberatione d'essi datii della Comunità.

Come la Comunità possiede due sigilli.

CAPITOLO DECIMO SESTO

La Comunità di Budua tiene due sigilli con li quali si serve a sigillare lettere o attestati uno detto maggiore in cui è fatta l'effigie di S. Giovanni Batista con un agnetto a lato destro. Con essi sigillano lettere che si scrivono e spediscono in Venetia ovvero Zara al

Governo Generale, capi di mare o altri personaggi della republica di gravità e li attestati approvati nel Maggior Consiglio. L'altro è detto minore in cui è impronto il cuore con la croce nel medesimo e intorno Comunità di Budva con cui sigillano lettere per Cattaro, scritture legalizzate per il nodaro della Comunità; o in altre scritture ed attestati fatti di ordine dell'agenti. Il sigillo maggiore viene conservato in una cassetta sotto tre chiavi in palazzo, una delle quali si attrova presso il podestà, l'altra nelle mani di un giudice, la terza di un procuratore che annualmente a nuova elletione d'uffitii si consegnano. Il minore sta dal canceliere della Comunità con tutti privilegi, scritture e libri della Comunità con inventario distinto e consegna a nuova elletione di esso canceliere.

Le casate antiche di cittadini e popolari.

CAPITOLO DECIMO SETTIMO

Considerando il molto affetto che tra la nobiltà di Budva e sua cittadinanza si vede correre risolvo a molta ragione ponere nella presente cronica le casate antiche di popolari che a fine godino la partecipazione di lodi e glorie mentre costantemente furono ab antiquis uniti con li medesimi e in bene e male dunque sono le seguenti:

1. Missocca detta Zamboni
2. Micaelis
3. Goriekuk detto Lovo
4. Socolovich
5. Jonco over Scodra
6. David
7. Baron
8. Pendriga
9. Hitanaz
10. Battuta
11. Cernetta
12. Bacich
13. Ferro
14. Zetta
15. Allegri
16. Boxi e Franetich

Nuovamente poi venero l'infrascritte

Santa Trinità

Cojo

Spiza

Bravi

Antonioli e

Jaksich — tralasciate le casate di honorati antenati che furono buoni patrioti.

Come li nobili tengono maritaggi con i cittadini e popolari,

CAPITOLO DECIMO OTTAVO

Si conserva la città di Budva e a publica sodisfazione et a terrore d'ogni inimico unanime tra la nobiltà e cittadinanza e questa anessione tra di loro è maggiormente stabilita ed radicata nei petti con una imutabile opinione per essere della nobiltà permessa l'affinità ad essa cittadinanza con cui si vede che ab antiquis seguono liberi maritaggi, ne vi si fa altra difficoltà nelli contratti perchè d'uso vicendevole tra esse parti ritrovandoli e per raggioni di sangue uniti con modi indissolubili d'occasioni s'hanno fidi compagni parenti e amici.

Come i Buduani servirono con diversi onorevoli titoli in arte militare alla republica e diversi principi christiani con molta fedeltà ed honore.

CAPITOLO DECIMO NONO

Non solo n iscritto ma con felice rimbombo della fama come Christoforo e Silvestro Marcovich esercitò vicegerenza di capitano con onore molto di se stesso. A guisa di Luigi Diamanti tralasciamo nella memoria di secoli gli honori de Bernardo Girolamo, Steffano, Ludovico e Zuane fratelli Collich che al servizio di Sua Maestà Catholica servirono fedelmente a titolo di cavalieri dimostrandosi particolarmente valorosi quando esso monarcha destinò l'impresa di Tripoli e di Barbaria dove segui la presa di Gerbe nel 1560. Zuane Bedglava fu cavaliere apresso la republica. Non mancò a tutte le rimanenti famiglie nobili di questo luogo de onorevoli titoli e grazie diverse de molti sovrani per la sua continua fedeltà e valore.

Come i Budvani hanno in diverse occorenze gloriosamente riportato vanto di valore con eterna memoria di se stessi.

CAPITOLO VENTESIMO

Dopo la loro resa alla Republica Veneta ebbero mille insulti da Conte Ivan Cernoevich da Montenero e da Duca Steffano di Bosna che procuravano prima con via di largissime offerte sometterli a loro vassalaggio e poi con danni e molestie procuravano effettuare questo tal intento; ma la fedeltà de Buduani e la lor intrepidezza d'animo non pati mai con spada in mano mostrarne sempre l'animo fedele verso il suo Principe, preservandosi con petti nudi da ogni insulto inimico e combattere una fiatta contro esso Cernoevich e Duca Steffano restando vittoriosi con grande honore.

Una fiata già tempo i Buduani furono i primi a recuperare alla devotione della republica la fortezza di Daino che è sopra Antivari quando il Turco l'aveva opressa e procurava l'invasione d'Albania.

Nella guerra memorabilissima che ebbe Selim Sultan gran Turco contro la republica nel 1571 difesero i Buduani valorosamente

Cattaro e con sortite spesso e diurne e notturne fecero vedere la qualità di loro antico valore. Anzi in quello tempo entrato un nervo dell'armata del Turco nelle Bocche sotto direzione di Carahoza e devastando Teodo essi Buduani concorsi a tal parte posero in fuga una galera dell'inimico e senza loro danno riportarono ottanta sette di Turchi dinanzi Zaccaria Salamon provveditore innallora in Cattaro et Albania. Di più rip[r]aticati nella medesima guerra essi Buduani delusero sette sanzachi accampati sotto Budua, ne ardirno invaderla; ma dopo aver persuasi essi Buduani a loro resa che rifiutarono sempre corragiosamente a quante offerte li facevano, partirono con il guasto della campagna di notte servendo ad essi Buduani allora invece di mura che erano distrutte il petto e l'animo ed il valore per coraza ed elmo.

Venuto poco dopo della guerra il bassa di Scandavia (sic!) per nome Marich, attentando il guasto del contado di Cattaro e s'aveva accampato all'Erbe Bianche di Zuppa, fu allora da Moise Veniero capo di mare comandato ai Buduani che soccoressero con le genti della loro parte; onde portatisi essi Buduani al soccorso e conosciuto dal bassa il stendardo loro a fama valorosa dei medesimi si risolse ad una immediata rittirata infruttuosa da quel loco. In queste occorrenze Marco loro porto il stendardo sudetto con molto merito di sua sufficienza e valore.

Ritrovandosi una volta tre barche di Buduani in Albania a Redoni in luoco detto Pulican sotto Pulagni s'azuffarono conli Dolcignani che preso havevano una brazera d'essi Buduani per impedirli l'uestratto de formenti e restarono vittoriosi di tredici teste di essi Dolcignani con perdita d'un solo di loro. Le tagliate teste e portate seco delli Turchi annegarono li Buduani sopra S. Michiele luoco detto Mogren nel territorio di Budua.

Questo sangue inimico e molto altro sparso doppo di quest'epoca fu pagato dal publico con del sale nel bisogno d'essi Dolcignotti.

Havendo i Perastini causato un sconcerto con Buduani furono sfidati li Perastini dalli Buduani convenendo le parti all'Erbe Bianche di Zuppa con actual costituzione di proprie vite in duello, come si costumi in queste parti, e con tutto che in persona fosse convenuto il camerlengo di Cattaro d'ordine del rettore e provveditore, convenne che primi fossero essi Perastini, che erano con gaete a Berda, di rittirarsi e allora i Buduani soli in numero di cento e quaranta sotto la direzione di Zuane Marcovich, Francesco Ivanovich, Nicolo Xitarevich e Francesco Levarda, portando il stendardo Antonio Petcovich, con vinti quatro duellatori pieni di coraggio mostrarono la protenza del loro valore.

I L R I M A N E N T E M A N C A

Copiato dall'originale manoscritto esistente nell'archivio della Comunità di Cattaro.

Budua 20 marzo 1898.

ЉЕТОПИС БУДВЕ

1650

Дон Крста Ивановића племића, каноника и учитеља града Будве

Прво поглавље

Град Будва, мален по опсегу зидина које га окружују али велик по угледу који ужива због својих врлина и храбрости, смјештен је на обали морској на положају једнако племенитом као што је и његова клима која годи људском здрављу. Море га окружује са свих страна, осим са западне, гдје постоји прилаз с копна широк око 100 корака. Град је одсвуд опасан зидовима који су на неким мјестима веома слаби усљед лагума и пожара као што ће то избити из детаља описаних у овој хроници.

Према копну има двије куле, једну звану Градениго према сјеверу, а другу више клаонице према западу, које бране не само зидине према копну, које имају заштитни јарак, већ и супротно поље. Зидине су са сваке стране заштићене те имају према истоку кулу звану Репено, која брани луку и зидине с једне и с друге стране. Бедема немају свуда пролаз за пјешаке, јер свуда нијесу двоструки. Каштел Будве, саграђен у старо вријеме на јужној страни једног оточића с високим зидовима и равним површинама, има потребна складишта за муницију, бунаре, пећи и стамбене зграде, како за представнике државне власти тако и за војнике.

На каштел се надовезује са сјевера ограђен простор, зван Барбакано, који служи за смионо повлачење и сигурно склониште у случају ако падне град. Овај простор има према југу једну кулу која, и поред тога што штити зидине према истоку, успјешно брани копно и луку. Град има довољно топова и бацача да се брани. Међутим, ову одбрану у случају напада много отежавају један брежуљак зван Св. Ђорђе и брдо Св. Опас који му стоје насупрот са сјеверозапада иако су од града и његовог каштела доста удаљени. Куће су у граду добро грађене јер су често биле изложене пожарима.

У почетку је Будва имала четворо врата: једна са стране копна према западу, друга са сјеверне стране према мору звана Пизана, трећа звана Пизанела према истоку, четврта према југу звана Мурава. Ова двоја посљедњих врата зазидана су у посљедњем рату.

Представник државне власти, кога је стало Велико вијеће Млетачке Републике да влада и управља градом, најприје је имао назив кнез (conte) и капетан. Сада се зове начелник, те има плаћену пратњу која се састоји од канцелара, два официра и два стражара здравствене службе. Начелник је надлежан да суди у грађанским и кривичним предметима. У предметима до 100 дуката на његову одлуку постоји право жалбе ректору и провидуру у Котору. У предметима до 200 дуката жалба се изјављује покрајинском генералном провидуру, чија је одлука коначна. Уколико се ради о већим сумама, надлежан је да рјешава или исти генерални провидур или Венеција. Као и у свим другим мјестима покрајине тако су и у Будви пресуде и сви други службени акти писани и чувани у судници. Заповједништву града стоји увијек на располагању једна чета од 25 војника Талијана, 12 артиљераца са два вође, љекар, учитељ и управитељ складишта соли, који се сви плаћају из благајне у которској комори. У

граду постоји складиште жита, којим управљају начелник и општински агенти. Из овог складишта се снабдјева продаја хлеба на мало за сиромаше, војску и странце. У граду има неколико цистерни кишнице и неколико бунара живе воде, који би у случају потребе могли послужити за пиће, иако се мијешају са сланом морском водом.

Насупрот граду са сјеверне стране постоји једно мало плодно поље, које даје више природа ако је под виноградом него под ораницама. Са стране брда засађено је густо маслинама. Око брда Св. Спас, које припада општини, појединци имају куће у којима станују сељаци. Међутим, власт на тим земљиштима сада је сведена на веома уско подручје, усљед узурпација које су учињене за вријеме ратова. Подручје Будве се протеже од ријеке зване Бјелашница до Пријевора укључујући село Сеоце које је смјештено под брдом Св. Спас са стране Јаза. С мора се подручје Будве протеже од Црног Рта до Боке Которске.

Вода која у Будви служи за пиће је слатка и укусна, љети студена а зими топла. Удаљена је од града једно по миље, а налази се код једног моста гдје ујутро и увече обичавају сједити за забаву мјештани и странци. Ова вода има свој извор у брду Св. Спас и није штетна. Становници града носе је за потребе пића у земљаним жарамма, и то дјечаци, дјевојке и жене.

Град има развијену трговину јер роба долази из турске Албаније будући да је Будва најближи град турској држави. Мјештани настоје да прибаве средства за живот пловидбом и трговином и тиме се радије баве него било чим другим.

Сусједи подручја будванског су Паштровићи, Маини, Побори и Грбаљ. С горње стране на сјеверу налази се Црна Гора, веома простран крај подложан Турцима. Из овога краја долазе животне намирнице према годишњим добима, и то месо домаћих животиња и дивљачи. Цијене су веома умјерене а има обиље хране. Пазарни дан је недјеља, када је потребно набавити храну за цијелу седмицу, јер у обичним данима не долази много робе. Уље, вино и хлеб мало се производе, тако да те намирнице недостају за читаву годину. Стога је потребно да се добаве извана. Уље се добавља највише из Бара, Албаније и Паштровића, а вино из Далмације и Пуле.

С источне стране насупрот Будви налази се једно острво велико око двије добре миље унаокуп. Земља је на овом острву веома плодна и добро на њој успјевају воћке, али се мало обрађује, јер је острво подложно штетама од страних бродова који наиђу. Рибарење је у Будви средње. Има разних врста риба. Удицом се риба лови кроз цијелу годину, па и љети. Почевши од мјесеца маја до септембра риба се на срделе тратама. Улов је неких година знатан.

У граду се убиру државни порези: на вино, и то тридесетина, од чега половина припада општини а половина катедрали, тј. цркви св. Ивана Крститеља; затим на крух, који се код пекара продаје по 4 солда по старо. И овај порез као и онај на месо препуштени су општини за подмирење њених потреба. Порезе ставља на дражбу начелник и општински агенти и општина њима располаже на општу добробит за подмирење свих потреба.

Информације о трошковима града као и у другим стварима добиће се у даљњим описима у овој свесци.

Друго поглавље

Како се Будва најприје звала Бутама, али се није налазила на мјесту гдје је сада, већ на падинама око брда Св. Спас.

Будва се, како то произлази из дјела опата Орбинија, а према писању Волатерана, у старо вријеме звала Бутама. Тада је била смјештена на начин села око брда Св. Спас и пружала се од воде зване Топлиш до мјеста које се зове Госпоштина. Ту је била црква св. Госпође с правом на

седми дио природа. На том се мјесту и данас налазе трагови ове цркве. Нема мјеста на том подручју гдје се, ако се копа, не налазе испод земље закопани мраморни ступови, плоче и мозаици с веома старим натписима и нама непознатим словима. Напријед споменути бенефициј на седми дио природа (љетине) припада сада жупи св. Марије од каштела јер је она ранија црква, кад је саграђен град у каштелу, тамо пренесена.

Треће поглавље

Како је Будва пренесена на мјесто гдје се сада налази.

Има разлога да се вјерује да је Бутама постојала веома дуго времена. Како је, међутим, у прошлости била изложена пљачкама и отимачинама од стране гусара, нарочито на мјестима близу мора, одлучено је да се тађе мјесто које би осигуравало бољу одбрану. Неки калуђери или свештеници грчког обреда, којем је у то вријеме припадао и народ Будве, били су први који су почели да на блиском острвцу граде манастир и уједно бедем са сводом који се и данас у каштелу види. Овај бедем с источне стране све надвисује и служи као сигурно склониште у случају пљачке и отимачине. Почевши на тај начин, мало по мало, пресељавали су се становници са својим кућама под манастир и бедем, прадећи и утврђујући се према могућности, настојећи да мјесто буде на висини подесној за одбрану. Тај нови град прозвали су Будвом, како се и данас зове.

Четврто поглавље

Поријекло Будвана.

Има разних писаца, који су оставили писменог трага о томе да су потомци Јафета сина Ноевог били Словени, који су сишли и распротрајали се по свијету из Скандинавије, коју Плиније описује у четвртој књизи острва Балтичког мора.

Будући да је Будва веома стар град, поријекло Будвана се може извести од Словена и Гота, који су посједовали ову територију садашње Албаније. То су, дакле, потомци славних народа као што су Словени. Њихов словенски језик био би довољан доказ да је то истина, да давно прошла времена нијесу застрла њихову повијест кроз небројени низ година. Повијест каже да су овај језик унијели у крајеве, гдје се сада налази Будва, Словени године нашег спаса 608. У оно вријеме су Словени славили бога Јупитра коме су жртвовали волове и друге животиње и забављали се вјерујући у нимфе. Године нашег спаса 886. Будва је преведена у хришћанску вјеру.

Пето поглавље

Како су некад Римљани владали овим крајевима, гдје је сада Будва.

Разни аутори, међу којима Албани и Орбини, пишу да су прије доласка Гота и Словена Будвом владали Римљани, који су у овим крајевима основали многе колоније, између осталих Рисан колонију римску и Дриваст комору римску, а и многа друга мјеста била су њима потчињена.

У вријеме Гирила, који је народе Тесалоније и Солуна преводио у хришћанску вјеру, године нашег спаса 886, под папом Стефаном I по цијелом Илирику су осниване надбискупије и подручне цркве те је том приликом будванска бискупија, како каже Орбини у повијести Словена, дошла под јурисдикцију надбискупије у Диоклеји. Ово мјесто се налази повише Бара, од кога је удаљено који дан хода. Од овог времена Будва познаје црквеног пастира с називом подручни бискуп. Под тринаестим бискупом овога града Павлом иром попалили су и разрушили Сарацени цијелу Далмацију и приморске градове, а том приликом је и Будва опљачкана.

Шесто поглавље

Како су Будвани 1442. године постали добровољно поданици Млетачке Републике са законима које су уживали под влашћу деспота Ђурђа.

Пошто је деспот Ђурађ, последњи господар Србије, Зете и Будве, отпутовао, укрцавши се на једну галију на плажи под мостом у Будви, и кренуо даље преко Дубровника за Мађарску, Будвани су се нашли без владе. Имајући у виду интегритет и правду Републике Венеције која властодршцима у свијету служи за узор праведног и доброг владања, одлучили су да се добровољно ставе под окриље Млетачке Републике. Тако је уследила спонтана предаја града Будве Венецији 1. августа 1442. под Лодовицом Лауреданом онда заповједником морнарице, Марком Геном изванредним провидуром у Албанији као и Петром Далмаријем провидуром у Котору. Ова је предаја примљена од стране споменуте Републике с признањем свих закона које је град уживао под деспотом Ђурђем. Закони су били једнаки с онима које је уживао град Бар. Њих је касније одобрила и ратификовала администрација врховне власти Сенат, дана 20. октобра 1465. у привилегију угледног града који почиње: »Christoforus Mauro Dei gratia dux Venetiarum etc. Nobilibus et sapientibus viris Luce de Canali potestati Buduae etc.«, који је привилегиј регистрован у почетку зборника привилегија.

Седмо поглавље

Како је од 4. децембра 1442. од Републике био одређен за начелника један млетачки племић с пратњом, која се састојала од канцелара, четири официра и два службеника здравствене службе.

Кад се Будва предала Републици под дуждем Францеском Фосцаријем био је одређен да влада и управља Будвом један млетачки племић. Овај се звао кнез (conte) и капетан као што се то види из књиге племића у судници. Сада се зове начелник и влада на начин као што је то уобичајено у градовима у Далмацији. Суди у грађанским и кривичним предметима до 100 дуката. Против његове одлуке жалба се може изјавити управитељу и провидуру у Котору. У предметима до 200 дуката надлежан је да рјешава генерални провидур, провидур против чије се одлуке опет може изјавити жалба суду у Венецији. У грађанским предметима начелник суда са 4 општинске судије на темељу Статута. С признањем права да буду плаћени из државне благајне, начелник има канцелара, 4 своја официра и два стражара здравствене службе на копну и на мору, који се сви налазе на платном списку у которској комори, гдје су описане напријед наведене службе. Власт је одредила још за одбрану Будве 25 момака Талијана који дању и ноћу судјелују у стражама у каштелу и на копну. Томе преба додати заповједника тобија и муниционера за артиљерију. Како је град у непријатељству с Турцима и стога подложен узнемиравању од стране сусједа, додијељена је одбрани још и чета од 15 спрадиота, чија је дужност да бране територију од сваког напада сусједа у интересу сигурности Будвана.

Осмо поглавље

Како је Будва најприје имала границу од ријеке Бечић која се наставља на Три студенца, Кулијеш (Colieso), Мајсторе и Ђурђевац, који се зове Црква, па даље до Дреновштице (Дреновице) и одатле повише мора до Црвеног камена.

У вријеме кад је овим крајевима владао двадесет други насљедник готског војводе Остриола Прелимир, говори се да је имао четири сина: Хвалимира, Болеслава, Драгослава и Свевида, којима је подијелио земљу. Хвалимиру је дао Зету са свим посједима у чије подручје је била укљу-

чена и Будва. Граница Будве је тада почињала од ријеке Бечић и настављала се на Три студенца и Кољеж до Дреновштице и одатле изнад мора до Црвеног камена, из чега се види да су подручјем обухваћени Завала, Машини, Побори и дио Грбља до Дреновштице који је такође био под влашћу Будве. Како је, међутим, промјеном ствари у свијету, Будви ова територија у више ратова одузимана, Будвани су уз помоћ свједочанства старих сусједа успјели да им Бајазит бег, који је наишао под Будву с војводом и кадијом из Скадра, за сваки случај изда потврду о првобитним границама. Ова се потврда, преведена на тоскански језик, налази регистрована у зборнику привилегија општине у судници за чије потребе је у оно вријеме и састављена. Према томе, данашње подручје Будве сужено је и почиње од ријеке Бјелаштице до Пријевора укључивши село Сеоце што се тиче копна, а с мора од Црног рта до Боке Которске.

Девето поглавље

Племићке обитељи Будве.

Племићке обитељи Будве, које владају с разним овлашћењима и частима код представника државне власти, сачињавају једине представнике општине и једино вијеће надлежно да рјешава у свим проблемима преда.

Од срећне предаје града Млетачкој Републици могу се споменути ниже наведене племићке обитељи, од којих су неке изумрле а неке и данас живе.

(Види списак имена у оригиналу — Ур.)

Десето поглавље

На који начин напријед наведене обитељи сачињавају два вијећа — Велико и Мало.

Као што произлази из праксе и већ устаљеног обичаја, а на основу Статута града Будве, из редова племићких обитељи оснивају се два вијећа општине: једно звано Велико вијеће а друго Мало вијеће.

Велико вијеће се некад састојало од тридесет вијећника а сада услед несташице вијећника од двадесет и једног. Ово вијеће дијели почасту у дужностима и положајима, именује посланике за Задар и Венецију, а саставља се такође у важним случајевима од општег интереса. Мало вијеће је надлежно да рјешава у питањима куповине жита, упућивања дописа у Котор и такође слања посланика у Котор, као и у случајевима кад се не ради о тежим проблемима. Мало вијеће се састоји од дванаест вијећника. О Великом вијећу говори 70. поглавље, а о Малом 284. Статута.

Једанаесто поглавље

На који начин Велико вијеће на дан св. Марка јеванђелисте дијели дужности и положаје о којима је ријеч у овом поглављу.

У складу са старим обичајем, који се темељи на 70. поглављу Статута, Велико вијеће засједа сваке године на дан св. Марка јеванђелисте уз звонаву звона, и то увече уочи благодана послвије Здраве Марије, сјутрадан послвије Здраве Марије и трећи пут послвије мисе. Доласком начелника сакупљају се вијећници у сали за приманье и ту се врши гласање најприје узимањем куглица из шешира с крстом а затим стављањем у гласачке жаре. Гласачке жаре носе около официри из начелникове прагње. Већином гласова бирају се један по један: три судије, а четвртог именује начелник, затим три прокуратора, три представника здравствене службе, управитељ складишта жита, капетан посаде, три процјенитеља, три заступника катедрале, три заступника цркве св. Марије на Рту (сада само два), благајник, канцелар општине и два прегледача трошкова у цивилним и кривичним предметима.

Дванаесто поглавље

Каква је дужност сваке од напријед наведених служби.

Четири судије сједе на клупи до начелника и суде у грађанским предметима са савјетодавним гласом. У цркви имају прва мјеста на простору одређеном за власт и уживају право да буду окађени тамјаном и благословени те све друге предности као и судије у другим градовима Далмације, а што вриједи за читаво подручје под Млетачком Републиком. Три прокуратора утврђују мјере, процјењују животне намирнице нарочито месо које се коље за потребе града и одређују цијене жита у окладишту. Прокуратори са четири судије се зову агенти општине и они представљају Вијеће те су његове прве карике. Као такви управљају складиштем жита, порезима на вино, хљеб и месо, пишу и отварају дописе и према потреби предлажу рјешења, која се најприје траже од једног од њих, начелнику који не може да их одбије из било којих разлога. Прокуратори су надлежни за мјерење хљеба и брину се да свега буде у изобиљу за сиротињу. Представници здравствене службе имају с начелником одлучујући глас. Управитељ складишта жита се брине о житу и на основу складишних књига, које се воде по правилима складишта, полаже рачун нарочито по истеку свог мандата и има 2% користи. Капетан посаде чува поља од крађа и штета и може кривца казнити или у особи или у новцу те има 2 солда користи по барелу вина а од лана седми дио. Процјенитељи процјењују куће са зидаром, затим винограде и друга добра и имају користи од сваке процјене винограда или земљишта поврх пута 20 солда, на пољу 10 солда а у Сеоцима 2 солда и коња (превоз). Мјере мотком од 15 четврти. 33 мотке чине једну мотику.

Канцелар води регистар сједница Вијећа, пише акте према одлукама вијећа, води рачуна о складишту жита те општинским порезима и има плату од 12 дуката на годину и друге бенефиције које припадају водитељу Статута и ослобођен је обавезног рада на основу одредбе 53. поглавља Статута.

Тринаесто поглавље

Како суци замјењују начелника у његовој одсутности и у војним питањима доносе одлуке обавезне и за племство и за пук уз право на месо од стоке која се коље у Будви.

Осим повластица о којима је било ријечи у претходном поглављу, судије на основу Статута имају још и ово старо право. У одсутности начелника један од њих у име начелника издаје наређења, држи кључеве од прада, спава у каштелу, врши надзор и суди у оквиру надлежности начелника. Судије поред тога управљају оружаном онагом општине и у војним питањима доносе одлуке које су обавезне једнако за племство као и за пук. Ово њихово право садржано је у прокламацији начелника од 7. VI 1650. потврђеној од провидура за Котор и Албанију. У несигурним временима имају право да изаберу особу која ноћу као добар стражар врши обилазак прада. По старом обичају судије имају право на четврт заклане животиње од стражњег дијела, а месари и власници меса су дужни оставити месо за њих и општинске агенте.

Четрнаесто поглавље

Како Велико вијеће бира учитеља, лекара и оргуљаша за катедралу и како је његова одлука, ако је донесена у складу са Статутом, била за све обавезна.

На основу посебне повластице, коју садржи Привилегиј општине из 1626. године, Велико вијеће има право да бира лекара. Из одредаба

покрајинског генералног провидура који се документи чувају у которској комори види се да је Велико вијеће од најстаријих времена имало право да бира и учитеља. Ови документи, један из 1636. а други из 1649. године, чувају се у препису и у зборнику привилегија општине будванске. На основу извршеног избора провидур у Котору стављао је лекара и учитеља на платни списак. То потврђује и препис акта о њиховом увођењу у дужност 1636. године који се чува у судници а исто тако у которској комори. Велико вијеће има такође одлучујући глас приликом доношења одлука у питањима од општег интереса за град и што оно одлучи гласањем кутлицима обавезно је за свакога и уколико се односи на предње послове мора се трајно поштовати. Ово из разлога што то право даје Вијећу Статут који је потврђен од врховне власти дужда и проглашен неповредивим. О томе нам најбоље свједочи случај кад су настале несугласице између племства и цука у вези с опростом о Госпи од Кармина, када је Велико вијеће одлучило да се опрост оонује у катедрали. Велико вијеће је такође вршило избор оргуљаша, кога је плаћала општина.

Закони општине су наређивали да вијећник мора имати 20 година да би могао да врши ту часну дужност. Ова је одредба измијењена новим 287. поглављем Статута, које прописује да у будуће доба вијећника буде 18 година ако се жели да његово гласање буде ваљано. Статутом је уједно одређено да вијећник овог доба не може постати судија или бити постављен на неки други положај док не прођу 4 године од његове навршене 18. године. Овај је рок врједио док је било доста вијећника, а касније је смањен на 2 године. Напокон је овај контумациј усљед несташице вијећника за положаје сведен на једну годину.

Петнаесто поглавље

Како је дужд, поред небројених милости које је великодушно подарио будванској општини, одредио да се тридесетина препусти општини и катедрали на једнаке дијелове, а исто тако и порези од хљеба и меса.

Од многих милости, које је дарожљива државна рука дала општини будванској, имају користи сви грађани, јер обиље повластица, које су Будви дате за разне потребе, не може никада да остане без доброг резултата, што са становишта општег интереса увијек представља утјеху и подршку. У свему томе општина одржава врло разбориту равнотежу између повластица и градских закона, због чега сигурно не може у циљу добијања веће користи, проводити своје намјере и жеље, јер из добрих одредаба произлази срећа и праведност која у свим случајевима служи на опште задовољство. Тако је општина будванска добила као слободан дар и право на тридесетину коју може у миру посједовати и уживати. Ова одредба налаже трговцима да дају општини тридесети дио сваке робе која се довози у Будву и на њено подручје на продају а односи се и на купце који износе суво месо и другу робу из подручја општине и то робу која је произведена у граду и на подручју општине. Ова бенефиција је 14. VII 1642. од надлежних форума протумачена, а њено ограничење изражено у Статуту тако да општина мора тридесетину подијелити с катедралом у циљу да се ова у својим потребама може послужити тим приходом као што је то записано у привилегију од 2. IV 1567. године. Општина будванска је такође добила на дар порез од хљеба који се убире у складништу жита и то (нема износа) солада по стару и ону од клада меса од 3 солда по животињи било да се ради о дебелим козама или о другом месу. О овим порезима говори се у Статуту у привилегију од 14. II 1573. године. Ова се три пореза дражбују на дан св. Петра и за вријеме двију свечаности које слиједе и дају у закуп најповољнијем понуђачу према одлуци начелника и судија који скупа одлучују о порезима.

Шеснаесто поглавље

Како општина посједује два печата.

Општина града Будве посједује два печата, којима се служи да печати акте, писма и потврде. Један је печат велики и на њему је слика св. Ивана Крститеља с жапањцем с десне стране. Овим се печатом печате писма и акти који се пишу и шаљу у Венецију, заповједницима морнарице, генералном провидуру у Задру и другим високим државним функционерима, као и акти одобрени од Великог вијећа. Други је печат мали, на коме се налази срце с крстом и сколина Будве. Овим се печатом печате писма која се упућују у Котор, потврде овјерене од нотара општине и други акти потврде издате од агената. Велики се печат чува у једној кутији под три кључа у палачи. Један кључ се налази код начелника, други код једног од судија, а трећи код једног прокуратора који се сваке године изабире. Мали печат стоји код канцелара са зборницима привилегија и другим општинским књигама и увијек се предаје новоизабраном канцелару.

Седмнаесто поглавље

Старе обитељи грађана и пучана.

Имајући у виду срдачне односе између племића Будве и њених грађана, има много разлога да се у ову хронику уврсте и старе грађанске обитељи. То су обитељи које судјелују у похвалама и слави с племићима с којима су од најстаријих времена биле здружене у добру и злу. Те су обитељи следеће:

(Види описак имена у оригиналу — Ур.)

Из ових су изостављане обитељи часних предака које су такође биле добри патриоти.

Осамнаесто поглавље

Како се племићи жене од пучана.

У Будви на опште задовољство и страх непријатеља влада једнодушност између племства и грађана. Ова повезаност између њих проистиче из осјећаја које носе у прудима а усљед кога сматрају да је дозвољено да племићи склапају бракове с грађанима што се догађало од најстаријих времена. Стога се при склапању брачних уговора између племића и грађана не чине никакве сметње већ се сматра да је добро да се међусобним браковима и крвио повежу на нераздрожив начин тако да у свакој прилици један другоме буду вјерни другови и пријатељи.

Деветнаесто поглавље

Како су Будвани с разним високим чиновима у војсци служили Републику и разне хришћанске суверене с много вјерности и части.

Не само по писменим признањима већ и добром гласу као Крсто тако је и Силвестар Марковић часно замјенивао капетана. Као Луиџи Дијаманти тако ће се вјековима опомињати и бити цијењени и Бернардо, Гидроламо, Стефан, Лодовико и Зано браћа Колић који су његовом Католичком Величанству вјерно служили с називом витезова и посебно се истакли јунаштвом када је опоменути монарх одлучио да освоји Триполис и Барбарију, а којом приликом је освојена Грба 1560. године. Зано Ведрглава је постигао назив витеза у служби Републике. Ни осталим племићким обитељима Будве нијесу изостали разни чиновни и похвале од многих суверена за њихову непрекидну вјерност и храброст.

Двадесето поглавље

Како су се Будвани у разним приликама прославили јунаштвом и тако оставили о себи вјечну успомену.

Пошто се Будва предала Млетачкој Републици извршили су на њено подручје кнез Иван Црнојевић и војвода Стеван од Босне хиљаду напада. Своју намјеру да од Будвана направе вазале најприје су покушавали да остваре разним понудама, а затим наносећи им штете и узнемиравања. Међутим, вјерност Будвана дужду и њихова неустрашивост није никад престала. Борећи се једнодушно сабљом у руци против Црнојевића и војводе Стевана и супротстављајући се голим прсима сваком нападу, часно су побјеђивали.

Тако су некоћ Будвани били први који су повратили Републици тврђаву Даино, више Бара, у часу када је Турчин притиснуо спремајући се да заузме Албанију.

У веома познатом рату који је против Републике водио султан Селим 1571. године бранили су Будвани храбро Котор и честим нападима дању и ноћу показали своју стару храброст. Исто су тако, у вријеме када је турска војска под вођством Карахође ушла у Боку и пљачкала Тиват, Будвани прискочили у помоћ, и то на такав начин да су присилили на бјекство једну непријатељску галију и без губитака заробили 87 Турака које су довели пред Закарију Саламона онда провидура за Котор и Албанију (заправо Млетачку Албанију, како су Млечани називали Боку Которску). Осим тога, судјелујући у истом рату Будвани су изненадили седам турских заповједника, који су се били утаборили под Будвом, не усудивши се да је нападну. Пошто Турци нијесу могли да наговоре на предају Будване, који су увијек храбро одбијали њихове понуде, премда су им се мјесто зидинама, које су биле разрушене, морали супротстављати голим грудима, а умјесто оклопом и шљемом, духом и храброшћу, — отишли су ноћу причинивши само штету на пољу.

Мало послѣ рата наишао је скадарски паша, по имену Марић, настојећи да освоји которско подручје, и утаборио се код Бијелих Трава у Грбљу. Мојсије Вениер, заповједник морнарице, наредио је тада Будванима да с народом свога краја прискоче у помоћ. Кад су Будвани стигли и кад је паша видио њихову славом овјенчану заставу, одмах је одлучио да се повуче, не постигнувши ништа. Овом приликом носио је заслужено споменуту заставу Марко, с обзиром на његову познату храброст.

Једном приликом нашле су се при будванске барке у Албанији, у Редони, на мјесту званом Пулицан под Пулагом и побиле се с Улцињанима, који су Будванима отели једну брацериу у циљу да их спријечи да извезу жито. У борби су тринаесторица Будвана побиједили и убили седам Улцињана, изгубивши само једног човјека. Отклинуте турске главе понијели су собом и потопили их више цркве св. Михајла под Могреном на будванском подручју. Ова непријатељска крв, као и многа друга проливена послѣ тога времена, плаћена је од државе сољу кад су је Улцињани требали.

Кад су Пераштани проузроковали једну свађу с Будванцима они су их изазвали на мекдан. Као мјесто борбе биле су одређене Бијеле Траве у Грбљу. По обичају у тим крајевима, требало је спор ријешити борбом, излагањем живота у двобоју. Иако је дошао на лице мјеста которски коморник по наређењу провидура, Пераштани, који су били с гаетама у Берди, били су приморани да се повуку. Тако су Будваци, њих 140 под вођством Зана Марковића, Франа Ивановића, Николе Житаревећа и Франа Леварде, под барјаком који је носио Анте Петковић, с 24 храбра дуеланта показали своју храброст.

(остало недостаје)

Преписано из оригиналног рукописа који се налази у архиву которске општине.

Будва, 20. марта 1898.